

Anne Provoost

De Roos en het Zwijn

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij

2023

SPROOKJE:

Er was eens een man die altijd rechtvaardig was.

Herman de Coninck

Eerste hoofdstuk Hoe ik werd geboren en door elfen werd opgevangen, hoe niemand geloofde dat ik in leven zou blijven, over de wonderbaarlijke spiegel die mijn moeder van mijn vader ten geschenke kreeg en hoe mijn moeder enige tijd later stierf.

Van mij wordt gezegd dat ik de mooiste vrouw ter wereld ben. Ik heb rode lippen, een sneeuw witte huid en handen als kostbare schelpen. In de Onze-Lieve-Vrouwekerk staan heiligenbeelden die naar mijn beeld zijn geschapen. Mensen denken dat ik op de Heilige Maagd Maria lijk, maar de waarheid is dat de Maagd op mij lijkt, de beeldhouwers zijn het me met tranen in de ogen komen opbiechten.

Ik ben niet mooi geboren. Mijn schoonheid is gaandeweg gekomen, terwijl ik opgroeide, en ze is een verdienste van de elfen. Zij hebben me gevoed en in bescherming genomen. Omdat mijn schoonheid van hen komt, kan ik er niet aan ontsnappen. Ze staat als een

harnas om me heen. Ooit was ik lelijk en onvolgroeid. Maar ik was ongeschonden. Nu ben ik volmaakt maar geraakt. En ik kan niet naar de oorspronkelijke staat terug.

De eerste vrouw die me zag was mijn moeder, en niet de vroedvrouw Lucretia zoals bij de geboorte van mijn twee zussen, want zij was de kamer al uit gevlucht zodra mijn hoofdje verscheen. Schuldbewust bleef Lucretia in de voortuin drentelen, en telkens wanneer ze even het huis in kwam en haar hoofd om de slaapkamerdeur stak, joeg mijn moeder haar terug. Er was niemand anders in huis. Mijn zussen waren naar de rivier gestuurd en er is nooit veel personeel geweest in het huishouden van mijn moeder. Hoewel ze me op dat moment nog niet kon zien, wist mijn moeder dat er iets mis was. Lucretia, die ze kende, dankbaar was, en als een goede vriendin beschouwde, moest zoveel mogelijk uit haar buurt blijven: een mismakkt kind zou een afranseling betekenen, een *ernstig* mismakkt kind een gevangenisstraf en het einde van haar loopbaan als vroedvrouw.

Het kind kon niet af zijn. Het had nog weken in haar lichaam tegoed. Mijn moeder liet het daarom zonder veel zorg tussen haar benen uit op de stenen vloer glijden. Het waren de elfen, zoals gewoonlijk met ingetrokken hoofd en lachend gezicht op de tegels gezeten, die me opvingen.

Om een of andere reden werd ik geboren met een hart vol angsten. Van zodra de elfen me aanraakten, wist ik waarom: mijn gaven zouden zich op een dag

tegen me keren. Bij het voelen van hun dunne, kleverige vingertjes op mijn huid zette ik het ogenblikkelijk op een ontroostbaar schreien. Niet omdat ik geschrokken was van mijn val. Ik huilde om de pijn die zou komen.

Mijn moeder richtte zich met haar laatste krachten op om te kijken. Lucretia's in kruiden gedrenkte kompressen vielen van haar tepels en ze duwde ze niet terug omdat ze er zeker van was dat ze ditmaal geen melk nodig zou hebben. Tot haar verbijstering stelde ze vast dat ik van al het nodige voorzien was: zoals elk kind had ik armpjes, beentjes, een romp en een hoofdje. Mijn hoofd was rond en gaaf. Ik had ogen en oortjes. Ze herwon sterkte, en onder het maken van smakken-de geluidjes rukte ze me met de kordaatheid van een moeder van de tegelelfen los. De elfen bekeken hun lege handen, doken ineem en begonnen te grinniken.

'Een meid,' zei mijn moeder. Ze had er al twee. Een derde kon ze wel missen. Ik was natuurlijk niet af. Pas toen ze met de punt van haar onderkleed het bloed van mijn gezicht en mijn lijfje wreef, zag ze wat er fout was. Toch liet ze me niet vol afgrijzen vallen. Eerder boog ze nog dichter naar me toe om te kijken. Ze vond me interessant. De elfen op de vloer strekten hun hals om mee te kijken.

'Lucretia!' riep ze. De brave vrouw kwam trillend als een blad binnen met in haar handen een aarden kom Scheldewater om me te dopen voor het te laat zou zijn. Aan haar polsen zat nog het bloed van Orlinde, de buurvrouw die die morgen bevallen was van een

gezond bastaardmeisje. Alsof ze bang was voor een besmetting, bleef ze meters van me vandaan. Maar net als mijn moeder was ze nieuwsgierig. Ze kwam dichterbij om me aan te raken en te zien of ik echt was. Ik was onvolgroeid, klein en licht als een vogeltje, maar ik bewoog en zoog schreeuwend de eerste lucht in mijn minuscule longetjes. Ik was zo echt als wat. Alleen was ik doorschijnend. Toen mijn moeder me tegen het zonlicht hield, leek het alsof de stralen melkwit door me heen vielen. Op de plaatsen waar mijn beenderen zaten, zag je een donkere schaduw. Lucretia had de afwijking al opgemerkt toen mijn hoofdje nog maar net voorbij mijn moeders ringspier was: ze had er de schedelpan doorheen gezien. En ze had geloofd dat ik zonder huid geboren zou worden.

Ik had rood gezwollen oogleden met erachter grijze oogjes die mijn moeder vanaf het moment van mijn geboorte herkenden als De Eerste, De Geefster van Leven. Ik herkende haar stem, vanuit de diepten van haar buik had ik haar horen praten en zingen en op mijn oudere zussen horen kijden. Ik was gewoon aan het slissende geluid van haar s'en en haar lage, bijna toonloze klinkers. Toen even later mijn zusjes binnengeroepen werden en zich met kleine mondjes en grote ogen over me heen bogen, herkende ik zowel de schrille stem van Idelies als de meer zangerige, ietwat oudere stem van Richenel. Hun gezichten echter kwamen me even vreemd voor als die van om het even welk onbekend kind uit de stad. Later zou ik zien dat zij het gezicht van mijn vader hadden. Ik hoorde ze

beiden opgewonden roepen, en het duurde een poosje voor ik begreep dat dat niet uit opwinding over mijn komst was, maar omdat ze de schaduw van een bietebouw in de kruin van de eik naast het pad gezien hadden. Mijn moeder pakte me op, sloeg een kruisteken en keek door het raam naar buiten. Hoog in de kruin zag ze inderdaad een nauwelijks te ontwaren bruine vogel die er neergestreden was en roerloos bleef zitten alsof hij van plan was er heel lang te blijven.

‘Komt hij háár halen?’ vroeg Richenel op en neer springend.

‘Ik weet het niet,’ zei mijn moeder. ‘Misschien vindt hij haar niet.’ Ze legde me in het notenhouten kistje waar ze haar juwelen in bewaarde en schikte losse plukken schapenwol om me heen. Het kistje zette ze op de warme stenen voor het haardvuur. Ik had geen zuigreflex. Haar borsten weigerde ik. Ze voedde me door de punt van een linnen doek in melk te drenken en die vervolgens in mijn gapende mond leeg te wringen. Het waren niet die luttele druppels die me in leven hielden, wel de varkensmelk die de elfen ‘s nachts uit hun mond in de mijne spoten. Na een paar dagen kwam het nieuws dat het kind van Orlinde, onze buurvrouw, gestorven was. De bietebouw in de eik was verdwenen.

Ik werd geboren aan een rivier genaamd de Schelde, die de grens vormde tussen hier en ginder. Ginder was de stad, Antwerpen, in het hertogdom Brabant. Hier was Vlaanderen. Vele jaren lang bleef Vlaanderen voor

mij niets dan een dicht bos dat achter me lag en alleen geesten, moerassen en dwaallichten herbergde. We be-
steedden er geen aandacht aan. Onze ogen waren naar
het oosten gericht, naar de rivier waar de koggen van
de Hanze op voeren. 's Morgens zagen we de zon op-
komen achter de gekartelde horizonlijn van de stad:
de Onze-Lieve-Vrouwekerk, de Viskoperstoren en
de Bakkerstoren, verder naar het zuiden de Sint-Mi-
chielsabdij en de Caloesheuvels, in het noorden de
molens op de Stuivenberg. De stad was niet alleen
van ons gescheiden door het water, maar ook door een
muur met zeven poorten en verschillende doorgangen
voor de ruien. Als kind deed het uitzicht op de onover-
zichtelijke, vreemde stad me snelle gebeden opzeggen
die ik mijn moeder had horen prevelen als het hard
waaide of donderde.

Mijn vader zag me voor het eerst toen ik een paar
weken oud was. Hij kwam terug van een zenuwslo-
pende handelsmissie naar Engeland waar hij over
de prijzen van lood, tin, graan en wol onderhandeld
had. Even voor zijn thuiskomst had mijn moeder me
langdurig met een ruwe doek gewreven en me in een
emmer koud water gedompeld, zodat het bloed in
mijn aderen sneller stroomde en ik eerder rood was
dan doorschijnend.

'Een meid,' zei hij met dezelfde gelatenheid als mijn
moeder. Hij was er altijd van uitgegaan dat hij nooit
een zoon zou hebben en mijn komst stelde hem ge-
rust omdat het zijn lotsbestemming bevestigde. Toen
hij over de rand van mijn wieg keek, merkte ik meteen

de bruine geboortevlek in zijn gezicht op. Hij was getekend. Later zou ik vernemen dat de herfstvlek op zijn wang te verwaarlozen was in vergelijking met die andere op zijn linkerschouder. Deze laatste was volgens de verhalen van mijn moeder groot als een kinderhand, zelf heb ik haar nooit van mijn leven aanschouwd omdat mijn eindeloos eenzame vader alles deed om zijn stigma voor de buitenwereld verborgen te houden. Vanwege die twee vlekken (de ene bescheiden in zijn gezicht, de andere fors en kwaadaardig maar verborgen onder zijn kleren) gedroeg hij zich als een man die voorbestemd was. Hij had er niet achter kunnen komen of het merkteken van de duivel of van God kwam, en omdat hij daarover geen uitsluitel had, speelde hij op zeker, en ontwikkelde hij zich tot de rechtvaardigste man die zich door onze bossen, velden en steden bewoog.

Hij had de voorbije dagen in de haven doorgebracht, waar hij de pasgekochte balen wol voor een redelijke prijs had verhandeld en ze had laten transporteren door dragers die op het einde van de dag een respectabel loon mee naar huis namen. In zijn streven naar eerlijkheid had hij bij zijn thuiskomst niet alleen een geschenk voor mijn moeder en mijn twee zussen bij zich, maar ook voor mij, het kind waarvan hij slechts had kunnen vermoeden dat het intussen geboren zou zijn en zou leven. Het was een kleine handspiegel. Hij had een handgreep waarin sieraden van geslepen glas gelegd waren, en op de achterzijde waren sierlijke vogels geschilderd. Hij hield me het spiegeltje voor ter-

wijl hij zachte keelgeluidjes maakte en almaar herhaalde: 'Kijk, kijk naar het kindje.' Ik had geen tijd om me af te vragen of ik zijn stem ergens van kende. Voor het eerst zag ik mezelf. Ik schrok zo heftig van het bijna blauwe gezichtje waar de schedel als een grijnzende grimas doorheen scheen, dat ik begon te huilen en alle melk die ik in mijn maagje had uitbraakte.

De grote handen van mijn vader pakten me tussen de plukken schapenwol vandaan. Ik stelde hem voor een groot probleem. Hij kon zo aan me zien dat ik spoedig zou sterven, ik had nauwelijks bloed, mijn huid was groenig en ik had het lichte gestel van een vogel. Hij wist dat hij mij nooit zou kunnen geven wat hij zijn andere kinderen gaf, om de eenvoudige reden dat hij de tijd er niet voor zou krijgen, en dat vond hij zo oneerlijk dat het besef hem fysiek pijn deed. Hij dacht aan de lange rij porseleinen poppen en de vergulde doosjes die hij mijn zusjes in de loop van de jaren gegeven had en beloofde me met een sussende stem dat hij, als ik doodging, zou zorgen voor een lijkstijle van duur aspenhout afgewerkt met gouden beslag, met binnenin een bed van eendendons en zijde, om alles wat ik tijdens mijn leven nooit zou krijgen te vervangen.

Toen mijn moeder merkte dat hij in mijn oortje zat te fluisteren in plaats van de zure melk die via mijn hals in de bakerdoek drong weg te vegen, nam ze me van hem over. Zwijgend keek hij toe hoe ze me verschoonde. Hij bekeek mijn gezichtje en de gezwollen oogjes die zich nu en dan wijd opensperden en zich

daarna weer berustend sloten. Na enkele ogenblikken raakte hij met een brede vinger mijn wang aan. 'Ze had zo mooi kunnen zijn,' zei hij schor, 'dit Meisje-van-glas.'

Ik groeide op in tijden van armoede en hongersnood. Ik voelde daar nauwelijks iets van, maar er werd verteld dat de mensen in Antwerpen ratten aten. Mijn vader was een zakenman die het niet slecht stelde. Om de paar weken stapte hij op de veerpont en bleef soms maanden van huis weg. Hij kocht goederen die hier niet te krijgen waren, kruiden en wijnen, maar vooral kostbare stoffen en nu en dan sieraden. Vervolgens ging hij op zoek naar een schip dat ze hierheen brengen kon. Hij onderhandelde met de kapitein van het schip, liet het uitvaren en kwam naar huis met in de wijde flanktas van zijn paard voor elk van ons een geschenk.

Een drietal jaar na mijn geboorte kreeg mijn moeder een spiegel die zo groot was dat ze haar hele gezicht kon zien. Mijn moeder was een mooie vrouw. Ze wist het niet en met zijn geschenk probeerde mijn vader haar dat duidelijk te maken. De maker van de spiegel had onnoemlijk veel aandacht besteed aan de lijst: die was gesneden uit een harde houtsoort met een diepe glans, en golfde zo natuurlijk dat het leek alsof niet alleen het weerspiegelde maar ook de spiegel leefde en bewoog.

Voor Richenel had hij een vakkundig geslepen kijkglas meegebracht waardoor alles veel groter leek dan het in werkelijkheid was. Ze schreeuwde het uit van

angst toen ze het op voorbijkruipend ongedierte richtte. Idelies kreeg een porseleinen doosje in een doosje waarop zo fijntjes bloemen geschilderd waren dat het vermoeden ontstond dat de schilder een eenhari-ge penseel gebruikt had. Ikzelf ten slotte kreeg drie zilveren bellen van verschillende grootte. Hoewel ik nog heel jong was, begreep ik ogenblikkelijk waarom er drie waren: als ik doodging, zou het mijn vader op die manier volstrekt niet moeilijk vallen om de dingen die ik naliet op een rechtvaardige manier te verde-
len. Elk zou een bel erven, mijn moeder de grootste.

Mijn zusjes begrepen de beweegreden van mijn vader niet. Als we alleen waren, trokken ze aan mijn haar en zeiden: 'Jij met je lelijke, doorzichtige kopje, jij kreeg méér.' Ze grepen me vast en sleepten me tot voor de spiegel in de slaapkamer van mijn moeder zodat ik zou zien hoe ik eruitzag. Ik schrok evenwel allang niet meer van mezelf. Dankzij het handspiegeltje dat ik bij mijn geboorte gekregen had, was ik aan mijn vreemde, glazige gezicht gewend. Om me tegen hun kleine pes-terijen te beschermen, leerde ik door de spiegel heen te kijken. Ze dwongen me op de lage kapstoel van mijn moeder te gaan zitten en hielden mijn gezicht tussen hun handen geklemd zodat ik wel moest kij-ken. Een paar luttele ogenblikken zag ik mezelf, mijn diepliggende ogen en mijn dunne mond, met links en rechts van me mijn grijnzende zussen, maar spoedig verdween het beeld. Wat ik dan zag, binnen een sier-lijke lijst, was een bos vol hoge, wuivende loofbomen waar een modderig pad doorheen liep. Dagenlang be-

greep ik niet wat het beeld te betekenen had, tot ik op een avond opnieuw voor de spiegel zat en helemaal aan het einde van het pad een man op een paard zag verschijnen. Ik bleef roerloos zitten en wachtte tot hij genaderd was. Het was mistig en de avond viel, zodat de verschijning eerder aan een schim dan aan een levend wezen deed denken. Het was koud en de man had zich in een wijde jas gehuld die over de flanken van zijn paard viel. Pas toen hij vlakbij was en de hele spiegel vulde, zag ik de herfstvlek op zijn wang.

‘Vader,’ mompelde ik. Mijn zussen duwden me snevend van het stoeltje af. Ze joegen me de kamer uit en gooiden notendoppen naar mijn hoofd. Ik trok me in een hoek van de keuken terug en bleef daar zitten, als een rustende vogel. Aan de pretogen van de tegelelfen zag ik dat ze op de hoogte waren van wat ik in de spiegel had gezien.

Ik vertelde aan niemand wat er was voorgevallen. Na een paar mislukte pogingen slaagde ik erin om zonder hulp de deur van mijn moeders slaapkamer open te maken en op het kapstoeltje te klimmen. Soms vond mijn moeder me daar 's avonds met mijn hoofdje voorover en mijn armpjes slap langs mijn lichaam. Ik was in slaap gevallen bij de trage beelden van mijn vaders verre tocht. Ik had hem sloten zien oversteken en velden zien doorkruisen. Ik had de dwaallichten in het riet aan de waterkant hun lokkende bewegingen zien maken en de boomgeesten in de takken van de essen en kastanjes met elkaar horen praten. Ik had het donker zien worden. Toen ik wist dat mijn vader een her-

berg gevonden had met een bed van stro en een teil water op de wastafel, was ik ingeslapen. Mijn moeder pakte me op en legde me waar ik hoorde, in het korte bed op de vliering, tussen mijn twee zussen in om warm te blijven en om niet uit de beddenbak te vallen.

‘Vader komt naar huis,’ zei ik op een morgen tegen mijn moeder, die de pap voor me roerde tot die koel genoeg was om gegeten te worden. ‘De schipper die hij zocht heeft hij niet kunnen vinden.’ Ze streek haar eeltige vingers door mijn haar en gaf me een houten lepel.

‘Zwijg en eet,’ zei ze, ‘zodat je mooi rond wordt.’ Maar zoals gewoonlijk at ik niet. Ik hoestte en zakte door mijn benen als ik het huis uit moest om te sprokkelken, iets wat mijn moeder niet kon begrijpen omdat ik, te oordelen naar de gaten in haar gebit, genoeg kalk van haar had meegekregen. Dezelfde avond kwam mijn vader met lege handen thuis, en vele dagen vroeger dan voorzien.

Sindsdien bleef ik hem op zijn verre tochten volgen. ‘Wat een ijdelruit!’ riepen mijn zussen als ze me weer voor de spiegel vonden.

‘Dat is omdat ze wil zien dat ze nog bestaat,’ zei mijn moeder met een dikke stem. Ze gaf me niet lang meer. Lucretia zei dat mijn lever niet genoeg bloed aanmaakte. Dat bloedtekort bespaarde me de aderlatingen die mijn beide zussen bij elke kinderziekte schreeuwend ondergingen. Ze vonden het niet eerlijk. Ze benijdden me om de wekelijkse lavementen die bedoeld waren om me een frissere teint te geven. Toen die me alleen

maar verzwakten, besliste Lucretia haar klisterspuit thuis te laten en mijn lichaam in handen van de natuur te geven. Ik was zo mager en broos dat mijn moeder me nauwelijks meer durfde aan te raken. Midden in de nacht boog ze zich over Richenel heen om te voelen of ik nog leefde. Ze zoende me nooit meer, ze was bezig afscheid van me te nemen.

Mijn zusjes kwamen melden dat ze de bietebauw hadden gezien. Hij scheen regelmatig neer te strijken in de bomen bij ons huis. Ze werden op slag heel bezorgd, vroegen of ik hun zoethout wilde en lagen 's nachts goed dicht tegen me aan om me te verwarmen. Maar ik ging niet dood. Het was mijn moeder die stierf. Zij kreeg de kist van aspenhout, met het goud, het dons en de zijde die mijn vader mij bij mijn geboorte had beloofd. Lucretia was nog gekomen toen ze bloed braakte. Ik was erbij toen ze mijn ijlende moeder uitkleedde en met natte kompressen bedekte. Ze maakte haar kruidenaftreksels in de keuken en liet ze afkoelen in de kelder. Hoewel ze jonger was dan mijn moeder, liep ze als een oude vrouw tastend en schuifelend de trappen op, haar ogen waren toen al aangetast door de verzwering die haar later blind zou maken. De elfen op de vloer gingen opzettelijk voor haar voeten zitten, maar voelden zich schuldig en sprongen op het laatste ogenblik weg.

Ik bleef tot het einde toe naast het bed van mijn moeder zitten. Achter haar naakte lichaam bevond zich haar spiegel die haar gepijnigde beeld weerkaatste. Ik keek naar haar borsten en vooral naar haar navel. Het

was de plaats van haar lichaam die haar met haar moeder verbond zoals ik met haar verbonden was geweest. Haar doodstrijd duurde verscheidene dagen. Op het einde kon ze geen licht meer verdragen. Ze verloor het vermogen te spreken en haar ledematen werden gevoelloos. De puntige voorwerpen die Lucretia in haar huid drukte, werd ze niet meer gewaar. Haar handen en voeten waren al koud voor ze ophield met ademen.

Na haar dood was ze nooit ver. De idee dat leven en sterven de twee benen zijn waarop de wereld zich voortbeweegt, was me heel vroeg meegegeven. Mijn omgeving behandelde me nog altijd als 'het kind dat het niet lang meer zou maken' en slechte voortekenen vormden voor mij geen bedreiging. Ik bevond me in het grijze grensgebied waarin levenden en doden met elkaar praten zoals jonge kinderen met gekken en honden met paarden praten. Het verwonderde me dan ook niet dat ze de dag na haar begrafenis daar alweer stond, in het grijs gehuld en met een onhoorbare stem. Ik liep door haar heen en zette kaarsen in haar buik. Ze was geduldig met me. Het lawaai dat ik maakte scheen haar, nu ze dood was, niet te deren. Ze verrichtte de handelingen die ik haar mijn leven lang iedere dag had zien doen: ze verplaatste de stoelen, veegde de vloer aan, sneed het brood. De elfen wezen haar een plaats toe om te rusten als dat nodig was, maar ze maakte er geen gebruik van: net als toen ze leefde bleef ze in de weer, ook als iedereen in huis al sliep.